

Cumhuriyet Modernleşmesinin Anadolu Ateşi: Köy Enstitüleri

Songül SALLAN GÜL¹, Ayşe ALİCAN²

Özet

Bu yazıda Türkiye modernleşmesi, Cumhuriyet dönemi modernleşmesi ve köy enstitüleri deneyimleri çerçevesine değerlendirilmektedir. Cumhuriyet modernleşmesi Batıyı ve çağdaşlaşmayı hedef almakla birlikte, kendi özgü yönleriyle ondan ayrılmaktadır. Batı dışı modernleşme deneyimi olarak Türk modernleşmesi, Avrupa'nın sömürgeciliği karşısında ulusal bağımsızlığı tercih etmiş, eğitim ve kültür devrimleriyle modernleşmeyi bir bütün olarak görmüştür. Batı Avrupa'da gelişen, akla ve bilime dayanan ilerlemeci ve kalkınmacı bir toplum anlayışını benimsemiş, ama sömürgeciliğe ve sınıfsal eşitsizliklere karşı çıkarak, kendi alternatifini aramıştır. Politik modelde ulus devlet örgütlenmesi ve değerlerini temsil eden Cumhuriyet yönetimi Kemalizm'le, onun ilke ve devrimleriyle şekillenmiştir. 1930'lu yıllarda devletçilik, halkçılık ve milliyetçilikle biçimlenen modernleşmenin mekânı kentten kıra taşınmış ve bu arayışta köy kalkınması önemli bir hedef olarak öne çıkarılarak, bir eğitim ve toplumsal kalkınma modeli olan Köy Enstitüleri 17 Nisan 1940'da açılmıştır. Köy Enstitüleri, kısa süren tarihine karşın, Cumhuriyeti, onun değerlerini Anadolu'ya taşımış, Türk modernleşmesinin en özgün ve önemli başarılarından birini temsil etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Modernleşme, Batı dışı modernleşme, Kemalizm, Türkiye Cumhuriyeti, ulus devlet, köycülük, köy enstitüleri.

The Anatolian Fire in Republican Modernization: Village Institutes

Abstract

This paper analyses Turkish modernization on the base of the Republican era modernization and village institutes experiences. The basic goal of Republican era modernization was westernization yet differentiated itself from it with its own unique aspects. Turkish modernization as an example from outside the west opted for national independence against European colonialism, and viewed modernization, culture and education as a whole. It took as an example the model of developmental and progressive society developed in the Western countries on the base of rationalism and science, but opposed colonialism and class inequalities and attempted to create its own unique model. The founding reformist governments of the Republic defended a nation state model and its affiliated values and principle as its political model and shaped this model with Kemalist principles and reforms. The space of modernization formed on the base of statism, populism and nationalism was moved from the cities to villages in the 1930s and, as a result, the development of villages was considered as an important goal and the Village Institutes were

¹ Prof. Dr., SDÜ, FEF, Sosyoloji Bölümü öğretim üyesi, songulsallangul@yahoo.com

² Yrd. Doç. Dr. Kırklareli Üniv., FEF, Sosyoloji Bölümü öğretim üyesi, aysealican@gmail.com

established on April 17, 1940, which emerged as a model of education and development. Despite their short life span, the Village Institutes promoted the New Republic, its values and reforms in the rural Anatolia, and was one of the unique and successful examples of the Turkish modernization.

Key Words: Modernization, non-western modernization, Kemalizm, Turkish Republic, nation state, villagism, Village Institutes

Giris

Modernleşme, 17. yüzyıldan itibaren Avrupa’da oluşmuş, 20. yüzyılda ise, neredeyse tüm dünyaya yayılmış olan belirli tarz toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimlerini belirtmek için kullanılan bir kavramdır. Modernleşme değişim ve kalkınma kavramları bağlamı olarak ele alınır. Modernlik (ya da modernite), siyasal alanda demokrasinin, kültürel alanda insan merkezli bir dünya tasarımı, bilimde aklın egemenliğinin ve ekonomik alanda da, sanayileşme ile kitlesel üretimin gerçekleştiği bir anlayışı ve tarihsel dönemi ifade eder.

Toplumsal modernleşme ise, toplum yapısının ve örgütlenme biçiminin yeni bir şekil alması demektir. Bu süreç de farklılaşma, uzmanlaşma ve kurumlaşmayı içerir. Değişim sürecinde, toplumu oluşturan sınıflar arasındaki çıkar dengesi ve egemenlik ilişkileri bozulur. Yeni gruplar ortaya çıkarak güç kazanırken, eskinin güçlü sınıfları etkili konumlarını kaybeder ve geleneksel değerler sistemi de değişir. “Eski” ve “geleneksel olan” ile modernleşme arasındaki radikal kırılma bir kopuşu öngörür ya da en azından bunlara karşı bir tavır alışı temsil eder. Modernleşme, ekonomik boyutta kapitalist ilişkileri, sanayileşmeyi, sınıfsal ve toplumsal ilişkilerin değişimini temel alırken, geleneksel karşısında aklı ve bilimsel bilgiyi merkeze yerleştirir. Bu anlayış insanın gelişime inanan, akla güvenen, dinsel inanç ve geleneksel değerleri eleştirel bir anlayış içinde ele alan bir düşünce devrimini içerir. Bir başka ifadeyle gelenek ve geleneksel otorite karşısında, modern olan ile akıl temel alınır. Mekân olarak ise, kırdan kente doğru geçişte kent ve kentleşmeyle ve onun üretim biçimi olan sanayileşme benimsenir.³ Modern toplumun mekânı artık kenttir. Kent için ise, Durkheim’in ifade ettiği organik işbölümü ve dayanışma çok önemlidir. Modern kent, toplumun ve gelişmenin en görünür ifadesidir.⁴ Dolayısıyla, modernleşme olgusu bağlamında kentleşme de; okuma-yazma, ikincil ilişkilerin gelişmesi, haberleşmeye katılma ve hoşgörü gibi değişkenlere bağlı olarak gelişir.

Modernleşme sadece yeni bir toplumu değil, yeni insanı da tanımlar. Modernleşme, Weber’in vurguladığı gibi, “dünyanın büyüünün bozulması”, “rasyonelleşme” ve “dünyasallaşma”dır. Bir başka ifadeyle, modernite kültürde sekülerleşme ve rasyonel normların yaygınlaşması demektir. Bunun anlamı insanı yaratılan ve kaderine boyun eğen bir edilgen varlık olmaktan kurtarıp, kendini yaratan ve kaderini kendi yazan bir özneye dönüştürmektir. Bu da temelde ekonomik alanda üretim biçiminin ve ilişkilerinin yanında yaşam biçimini değiştiren ve kapitalist dönüşümle birlikte toplumsal yapıda meydana gelen değişimde temel alınan aydınlanma felsefesine dayanır. Batıda Rönesans ve reform hareketleri modernleşmenin önemli bir ayağını oluşturur. Bu doğrultuda Batı modernleşmesi, Avrupa örneğinde evrensel bir süreç ve tüm toplumların gelişmek için izleyeceği bir yol olarak kabul edilir.

Ancak Kongar’ın da ifade ettiği gibi, her toplum için geçerli evrensel bir modernleşme reçetesi olmamıştır.⁵ Tarihsel ve toplumsal farklılıklar temelinde her toplumun modernleşmesi, kimi

³ M. Berman, Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor, İstanbul, İletişim Yayınları, 1994 ; A. Giddens, Modernliğin Sonuçları Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1994

⁴ P. Saunders, Social Theory and The Urban Question, Routledge, London & NewYork,1989

⁵ E. Kongar, İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1997, s.232-233

ortak paydalar dışında, kendine özgü bir doğrultuda ilerlemiştir.⁶ Modernleşme projesi Batıda kapitalizmin yayılcı etkisiyle gelişmiştir.⁷ Türkiye deneyiminde ise, Batıya, onun emperyalizmine karşı verilen savaş, ama aynı zamanda İslami Doğuya karşı da verilmiş bir kurtuluş savaşı olmuştur.

1923’TE Atatürk’ün önderliğinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti devleti, batılılaşma-çağdaşlaşma hedefini seçmiş ve bu çerçevede yapılan devrimlerle ekonomik ve toplumsal kalkınma hedeflenmiştir. Bu yönüyle Türk modernleşmesi de özgün deneyimlerden birini oluşturur. Osmanlı modernleşmesinden farklı olarak, çağdaş bir devlet ve yeni bir toplum vücuda getirme hedefi doğrultusunda topyekün bir değişim ve bütüncül bir reform anlayışı söz konusudur. Kemalist reformların ayırıcı niteliği, Batı baskısı ve Batı ile ilişkilerin zorlayıcılığından çok kendi seçimi doğrultusunda bir uygarlık değiştirme ve çağdaşlaşma arzusunu birlikte taşımasında yatmaktadır.⁸ Ancak Hedef Batı çağdaşlaşması olmuşsa da, Batı dışı ya da geç modernleşme dinamikleri tarihsel ve diyalektik bir rol oynamıştır. Bu yazıda Türk modernleşmesinin özgün yönleri Cumhuriyet modernleşmesi temelinde ele alınmakta, toplumsal ve mekânsal modernleşmenin özgün boyutlarından olan ve Anadolu Modernleşmesi olarak da adlandırılan, Köy Enstitüleri değerlendirilmektedir. Enstitülerin yetiştirmeyi amaçladığı Cumhuriyet aydını ve yeni insan tartışmaları Gönen Köy Enstitüsü bağlamında ortaya konmakta ve tartışılmaktadır.

Batı Dışı Modernleşme Olarak Cumhuriyet Modernleşmesi ve Özgün Yönleri

Türkiye ya da Türk modernleşmesi olarak literatürde sıkça geçen adlandırma çoğu kez, Batı dışı modernleşme ve/veya geç modernlik gibi kavramlar çerçevesinde de ele alınmaktadır.⁹ Bu anlamda Batılılaşma yaklaşımına eleştirel bir boyut getiren “geç modernlikler” kavramsallaştırması kolonize olmadan, yani sömürgeleşmeden ortaya çıkan ve orijinal batı modernlik modelinin kopyaları olmayan modernleşmeyi ifade etmektedir. Kendi öz iradeleriyle modernleşmeyi seçen ve başarabilen deneyimler arasında Türk modernlik deneyimi de sayılmaktadır.¹⁰ Geç modernleşme aynı zamanda modernleşme süreçlerinin ve sonuçlarının bilgisine sahip modernleştirici iradenin tarihin akışını hızlandırması, önündeki basamakların birkaçını birden atlamasını da içermektedir. Batı modernleşmesinde geleneksel olanla modern olan arasındaki eklemlenmenin birkaç yüzyıla yayılan gerilimlerini daha kısa sürede aşma çabası, geç modernleşmenin ayırt edici özelliklerinde biri olarak öne çıkmaktadır.¹¹

Türk modernleşmesinin; Batılı mı yoksa özgün mü; bireyci mi yoksa kolektivist mi, kapitalist mi yoksa alternatif ekonomik modelleri temel alan bir anlayış ve süreç mi olduğu ve bilimsel mi yoksa başka türden bir bilginin mi bu süreçte belirleyici olacağı Atatürk yani Kemalizm tarafından belirlenmiştir. Bu bağlamda Kemalizm bir siyasi ve toplum felsefesi olarak gelişmiştir. Bu

⁶ N. Göle, “Modernleşme Bağlamında İslami Kimlik Arayışı”, Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik, Der. S. Bozdoğan ve R. Kasaba, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999 ; N. Göle, Melez Desenler: İslam ve Modernlik Üzerine, Metis Yayınları, İstanbul, 2002

⁷ T. Timur, Türk Devrimi ve Sonrası, Ankara, İmge kitapevi, 2001 ; İ. Kaya, “Farklı Bir Modernlik Projesi Olarak Kemalizm”, Düşün Dergisi, ODTÜ, Atatürkçü Düşünce Derneği Yayın Organı, Sayı: 24, Güz, 2011a, s. 26-33

⁸ T. Timur, Osmanlı Çalışmaları: İlkel Feodalizmden Yarı Sömürge Ekonomisine, İmge Kitapevi, Ankara, 1996, s.98

⁹ M. Çulhaoğlu, “Modernleşme, Batılılaşma ve Türk Solu”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Modernleşme ve Batıcılık, Cilt III, İletişim Yayınevi, 2002 ; İ. Kaya, “Geç Modernlikler Çerçevesinde Türk Modernlik Deneyimi”, Türkiye’nin Toplumsal Yapısı, Der. M. Zencirkıran, Bursa, Dora Yayıncılık, 2011b ; İ. Kaya Yeni Türkiye: Modernliği Olmayan Kapitalizm, Ankara, İmge Kitabevi, 2014; N. Göle, Melez Desenler: İslam ve Modernlik Üzerine, Metis Yayınları, İstanbul, 2002

¹⁰ İ. Kaya, “Farklı Bir Modernlik Projesi Olarak Kemalizm”, Düşün Dergisi, ODTÜ, Atatürkçü Düşünce Derneği Yayın Organı, Sayı: 24, Güz, 2011a, s. 26-33 ; İ. Kaya, “Geç Modernlikler Çerçevesinde Türk Modernlik Deneyimi”, Türkiye’nin Toplumsal Yapısı, Der. M. Zencirkıran, Bursa, Dora Yayıncılık, 2011b

¹¹ M. Çulhaoğlu, “Modernleşme, Batılılaşma ve Türk Solu”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Modernleşme ve Batıcılık, Cilt III, İletişim Yayınevi, İstanbul, 2002, s.171

nedenle Kemalizm'in modernlik projesi olarak Cumhuriyet modernleşmesi, Batı modernliklerinden farklı gelişmiştir.¹² Cumhuriyet modernleşmesinde Batı örnek alınmış ve batılılaşma çağdaşlaşmak için bir hedef olmuştur. Ancak, aynı zamanda pek çok özelliğiyle Batı modernleşmesinden ayrışma ve ona alternatif özgün bir model olma çabası da söz konusudur.

Berkes'e göre,¹³ Cumhuriyeti batıdan ve Osmanlıdan ayıran en önemli özellik, geleneksel islam-osmanlı temeli yerine, onun karşıtı olarak ulus egemenliğine ve bağımsızlık ilkesine dayanmasıdır. bunun anlamı din birliği yerine, türk milletine ve türkçeye dayalı dil birliğinin kurulmasıdır. kurtuluş savaşında birleşen ulusun öğeleri bağımsızlıktan sonra kendi kaderini çizmiş ve barışçı bir yol izlemiştir. Bir başka deyişle, Türk modernleşmesi Batı'yı ideal olarak belirlemişse de, ulusal kurtuluş savaşını Batılı güçlere karşı vermiştir. Aynı zamanda Batılı yaşam ve siyasal yaşamı öngören reformlar yaparak ona alternatif olma girişimleri devrimlerle anlam kazanmıştır.¹⁴ Çağdaşlaşmanın özgün bir biçimi olarak Kemalizm, kapitalist bir kalkınmayı temel almasına karşın, sömürgeciliğe model olmayı hedeflememiştir. Tam tersine Türkiye sadece sömürülen ülkeler için değil, sömüren ülkeler için de bir model oluşturmuştur.

Türkiye'deki modernleşme süreci, kendi "aydınlanmacı" yönüyle öğreticiliği, Kemalizm'le biçimlenmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün izlediği yol ve kendi yöntemleriyle geliştirdiği düşüncelere temel olan ilkelerle belirlenmiştir. Kemalizm'le beraber, devletçilik, cumhuriyetçilik, halkçılık, milliyetçilik, laiklik ve kısmen de korparatizm benimsemiş ve içselleştirilmiştir.¹⁵ Bu süreçte Mustafa Kemal Atatürk'ün kişilik özellikleri ve genel eğilimleri Türk toplumunu biçimlendirmede öncü rol oynamıştır. Atatürk'ün askeri yetenekleri, siyaset adamı nitelikleriyle bütünleşmiş, kurtuluş savaşının öncü lideri olarak modernleşme dinamiklerinin temel felsefesine yön vermiş ve imparatorluktan cumhuriyete yani "ulus devlete" geçişi sağlamıştır.¹⁶

Cumhuriyet modernleşmesi eski düzen ile kopuşu radikal olarak gerçekleştiren bir devrim niteliğinde olmuştur. Bu geçiş politik bir devrim yoluyla gerçekleşmiş ve sonuçta eski devlet aygıtı yıkılarak yerini modern ulus-devlet kurumlarına bırakmıştır.¹⁷ Özünde Her ulus devlet kuruluşundan itibaren coğrafi sınırları içerisinde bulunan halkı belirli idealler, değerler, inançlar, tutumlar etrafında bütünleştirme, eğitim ve dil birliğini sağlama, çeşitli sosyal sınıflar arasında çatışmaya yol açan farklılıkları giderme çabası göstermiştir.¹⁸ Bu anlamda imparatorluktan ulus devlete geçiş sürecinde Osmanlı ideolojisinden vazgeçilmiş ve imparatorluğun dağılmasına karşı bir tepki olarak milliyetçilik ortaya çıkmıştır. Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu ideolojisini milliyetçilik oluşturmuştur. Bu oluşum içinde devlet, ulusun inşasına girişmiştir. Ulusun etnik birlikten kaynaklanan bir türdeşliği ifade ettiği varsayılarak, bu dille somutlaştırılmıştır.¹⁹ Ama milliyetçilik anlayışı, ırka veya etnik kökene dayandırılmamış, bu ülkeyi yurt olarak benimseyen herkes Türk kabul edilerek, bu doğrultuda uluslaşma süreci hızlandırılmak istenmiştir.²⁰

¹² Anıl Çeçen, 100 Soruda Kemalizm, Ankara, 2009 ; İ. Kaya, "Farklı Bir Modernlik Projesi Olarak Kemalizm", Düşün Dergisi, ODTÜ, Atatürkçü Düşünce Derneği Yayın Organı, Sayı: 24, Güz, 2011a, s.29

¹³ N. Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, 1.Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınlar 2002, S.522

¹⁴ A. Kadioğlu, *Cumhuriyet İradesi Demokrasi Muhakemesi*, İstanbul, Metis Yayınları,

¹⁵ Ş. Mardin, *Türk Modernleşmesi*, İstanbul, İletişim Yayınları 1991 ; M. Çulhaoğlu, "Modernleşme, Batılılaşma ve Türk Solu", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Modernleşme ve Batıcılık, Cilt III, İletişim Yayınevi*, 2002 ; F. Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Çev. S.C. Karadeli, Analiz Basım Yayın, 7. Baskı, İstanbul, 2008

¹⁶ E. Kongar, *İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1997, s.669

¹⁷ A. Özkazanç, "Cumhuriyet Döneminde Siyasal Gelişmeler: Tarihsel-Sosyolojik Bir Değerlendirme", 1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişim, Derleyen: Faruk Alpkaya ve Bülent Duru, Phoneix Yayınevi, Ankara, 2012, ss.94.

¹⁸ N. Bilgin, "Açık Konuşmaları", Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik, Araştırma Dizisi, Bağlam Yayıncılık, 1997, s.13-19

¹⁹ F. Ahmad, *MODERN TÜRKİYE'NİN OLUŞUMU*, Çev. S.C. Karadeli, İstanbul, Analiz BASIM YAYIN, 7. BASKI, 2008 ; Ç. Keyder, "Türkiye'de Modernleşmenin Doğrultusu", Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik, Der. S. Bozdoğan ve R. Kasaba, 2. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1999

²⁰ Ç. Keyder, Age.

Aynı zamanda modern türkiye’de okuryazarlık sürecinin ve eğitimin hızlandırılması için 1 Kasım 1928 tarihinde arap alfabesi kaldırılmış, yerine latin alfabesi getirilmiştir. Türk modernleşmesinde bilginin kaynağı pozitif bilimde ve eğitimde görülmüştür. Dil devrimleriyle de hem çağdaş eğitim, akılcı ve bilimsel düşünce anlayışı hem de uluslaşma ve ulus devlet süreci güçlendirilmek istenmiştir. Bu doğrultuda Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu kurulmuştur.

Değerler alanında da, evrensel olarak geçerli bir hukuk ve ahlâk alanının kurulabileceği Cumhuriyetle ve onu yaşatacak yurttaşın yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Giddens’in²¹ da belirttiği gibi, ulus devletin ortaya çıkışı ve yayılması, kapitalist dünya ekonomisinin varlığıyla birlikte olmuştur. Tüm kapitalist devletlerin ulus devlet formuna sahip oluşu, kapitalizm ile ulus devlet birliğinin bir sonucu olmuştur. Ulus devlet, belirlenmiş sınırlar dahilinde yönetim tekeline sahip, bu yönetimi hukuk yaptırımına tabi kılan iç ve dış şiddet araçlarını doğrudan kontrol eden bir kurumsal hakimiyet yapısı haline gelmiştir.

Batılılaşma hedefinde Cumhuriyetin ilk yıllarında kapitalist ekonomik model ve ulus devlet formları temel alınmıştır. Ama kapitalizmin sınıfsal gerilimleri yerine, sınıfsız toplum ülküsü benimsenerek, çağdaşlaşmak için ulusal kalkınmanın sağlanması hedeflenmiş, hatta alternatif model arayışlarına gidilmiştir. Devletin ekonomideki öncülüğü ile serbest piyasa sisteminin birlikte geliştirilmesi amaçlanmıştır. 1920’lerde giderek yaygınlaşan Keynes’in görüşleri yeni kurulmuş olan Türkiye’de de tanınmaya başlamıştır. Cumhuriyeti, kapitalist üretim biçimi temelinde bir ulus devlet inşa etmek, ulusal sanayiye geliştirmek ve biran önce Batı uygarlığı düzeyine ulaşmak için çalışma yaşamının düzenlenmesi konusunda da sıkı tedbirler alınmıştır.

Kaya’ya göre Türk modernleşme deneyimi hem kapitalist, hem de sosyalist tonlardan uzak kalmak isteyen bir model geliştirmeyi amaçlamıştır.²² Bu doğrultuda karma bir ekonomi anlayışının geliştirilmesi için 1922 yılında Fethi Okyar, Keynes’in çalışmalarını Türkçeye çevirmiş ve tanıtmıştır.²³ 1923 yılı Şubat ayında gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresi’nde bu amaçlar daha da somutlaştırılmıştır. Ekonomik liberalleşmenin önündeki engellerin kaldırılması, yerli sermayenin kurulması, özel girişimcilğe öncelik verilmesi ve ulusal sanayinin geliştirilmesi için koruyucu bir gümrük politikasının izlenilmesi gibi ekonomik politikalar uygulanmaya konmuştur.²⁴

Ekonomide devletin ve piyasanın dengelenmeye çalışıldığı bir karma ekonomi modeli uygulanmaya çalışılmış, kalkınmanın mekânı olarak da kırsal ve kenti birbirine karşıt değil, ikisinin bütünselliğine bağlı bir kalkınma anlayışı benimsenmiştir.²⁵ 1929 Dünya Ekonomik Buhranı sonrasında Türkiye, devletçilik politikasını daha sıkı izleyerek ekonomisini dengeli bir biçimde tutmayı başarmış, ama zorunlu olarak yeni bir ekonomik denge arayışına gitmiştir.²⁶ Bu sürecin belirleyici sınıfı ise, Batıdan farklı olarak burjuvazi değil, sivil ve askeri bürokrasi olmuştur. Türk burjuvazisi de Batıdan farklı olarak gelişmiştir. Türk deneyiminde güç saf bir biçimde sosyo-ekonomik ölçütlerle belirlenmediği için, Türk kapitalist sınıfı devlet merkezli politik bir projenin ürünü olarak oluşturulmaya çalışılmıştır.²⁷

²¹ A. Giddens, *Contemporary Critique of Historical Materialism*, Vol: 1, London, 1981, s.182-190

²² İ. Kaya, “Farklı Bir Modernlik Projesi Olarak Kemalizm”, *Düşün Dergisi*, ODTÜ, Atatürkçü Düşünce Derneği Yayın Organı, Sayı: 24, Güz, 2011a, s.30-31

²³ T. Çavdar, *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, 2. Baskı, Ankara, İmge Yay., 1999 ; S. Sallan Gül, *Sosyal Devlet Bitti, Yaşasın Piyasa Yeni Liberalizm ve Muhafazakarlık Kısacasında Refah Devleti*, Etik Yayınları, İstanbul, 2004

²⁴ M. Tuncay, “Siyasi Tarih (1908-1980)”, *Türkiye Tarihi 5, 1980-1995*, Der. S. Akşin, Cem Yayınları, İstanbul, 1997, s.283-284

²⁵ S. Sallan Gül, *Gönen Köy Enstitüsü Işığı*, YKKE Derneği Yayınları, İzmir, 2013, s.17

²⁶ K. Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985*, İstanbul, Gerçek Yay., 1988 ; Ç. Keyder, *Türkiye’de Devlet ve Sınıflar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007

²⁷ Ç. Keyder, “Türkiye’de Modernleşmenin Doğrultusu”, *Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, Der. S. Bozdoğan ve R. Kasaba, 2. Baskı, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yay., 1999 ; İ. Kaya, “Geç Modernlikler Çerçevesinde Türk Modernlik Deneyimi”, *Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*, Der. M. Zencirkıran, Dora Yayıncılık, Bursa, 2011b, s.162

Benzer biçimde Türkiye’de imparatorluktan cumhuriyete geçiş döneminde milli iktisat anlayışı doğrultusunda hareket edilmiştir. Daha çok ticaretle uğraşan Hıristiyan nüfusun sınır dışı edilerek, yerli bir ticari burjuvazi sınıfının yaratılmasında kamu bürokrasisi öncü rol oynamıştır. Ayrıca, Osmanlı toplumsal düzeninin temel özelliği olarak büyük toprak sahipliğinin olmaması da Cumhuriyet Türkiye’sinde bu görevin bürokrasi kanadı tarafından yürütülmesine ve bürokrasinin gücünün artmasına yol açmıştır. Bu gelişmeler toplumsal sınıflar açısından kitleler ve devlet sınıfı şeklindeki bir ayrımı da pekiştirici nitelikte olmuş, kapitalist birikim sürecinin devlet denetiminde gerçekleşmesine yol açmıştır.

Tarihsel açıdan modernleşme sürecinde, bireylerin ve toplulukların genişleyen kapitalist sistem içinde yer edinebilmesi için, geleneksel bazı yükümlülüklerinden kurtulması da istenmiştir. Piyasanın düzenli işlemesi ve sisteme katılan bireylerin korunmasını sağlayan kurum ve uygulamaların gelişmesi de bu sürece eşlik etmiştir. Özellikle insan hakları, yurttaşlık hakları ve halk egemenliğinin yanı sıra, eğitim, kentleşme, ekonomik kalkınma ve demokrasi gibi evrensel olarak tanımlanmış değişkenler de, modernleşmenin evrensel dayanakları olarak Cumhuriyet modernleşmesindeki yerini almıştır.²⁸ Özellikle 1930’lar ulus devlet anlayışının ve değerlerinin, siyasal bir model yerleştirilmesi gereğini ortaya çıkarmış, bunun da hem kaynağı hem de dayanağı eğitim olmuştur.

Anadolu Modernleşme Projesi Olarak Köy Enstitüleri

Aslında ulus devletler; bireyi toplum içinde yaratma, toplumdaki bir halk üretme ve halkı ulusallaştırma yolundaki tarihsel yaratım sürecinde eğitimi temel almışlardır.²⁹ Hem cumhuriyetin kurucuları hem de onların mirasçıları olan kadrolar tarafından eğitim, çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmayı sağlayacak araçlardan en önemlisi olarak görülmüştür. Bir başka ifadeyle Kemalizm’in ulusal söyleminde eğitim, her zaman başrol oynamış ve köyün kalkınmasında da anahtar rol oynamıştır. Atatürk’e göre, modernliğin temeli önce insanın zihninde atılır ve bu da eğitimin işidir. Bu doğrultuda halkçılığı ve halkın idaresini temel alan bir siyasal rejim olan Cumhuriyetin bireyinin de, aydın ve devrimci yurttaş olabilmesi için bilime dayalı, laik eğitim kurumlarında yetişmesi gereklidir. Atatürk, 1 Mart 1922 tarihinde yaptığı TBMM açılış konuşmasında eğitimin önemini şöyle ifade etmiştir:

“Hükümetin en verimli ve önemli görevi eğitim işleridir. Bu görevde başarılı olabilmek için öyle bir program uygulamak zorundayız ki, o program milletimizin bu günkü durumu ile sosyal ve yaşamın ihtiyaçları ile yerel şartlarla ve çağın gerekleri ile tam anlamıyla denk ve uygun olsun... Bir yandan cahilliğin kaldırılması ile uğraşırken diğer yandan da memleket çocuklarını sosyal hayat ve ekonomide fiilen etkili ve yararlı kılabilmek için gereken basit bilgileri uygulamalı bir biçimde vermek yöntemi eğitimimizin temelini oluşturmalıdır...” (TBMM, 1922: 2).

Benzer biçimde bir başka konuşmasında Atatürk, eğitimle ilgili modernleşme projesinin önemi şöyle vurgu yapmıştır:

“Uygarlığın coşkunu seli yönünde karşı koymak boşunadır... Aydınlatan, inceleyen, uygarlığın kutsal gücü karşısında çağdışı zihniyetlerle, ilkel hurafelerle yürümeye çalışan uluslar yok olmaya veya hiç olmazsa tutsaklığa ve aşağılanmaya mahkûmdurlar... Türk Ulusu çağdaşlaşma yoluna koyacak olan gelişmeyi eğitimde fırsat eşitliği ile sağlamaya çalışacaktır” (TBMM, 1922: 2).

²⁸ N. Göle, “Modernleşme Bağlamında İslami Kimlik Arayışı”, Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik, Der. S. Bozdoğan ve R. Kasaba, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, s.79-81

²⁹ E. Gellner, Nations and Nationalism. Blackwell, Oxford, 1983

Vatandaşın yaratıldığı ortak idealin alanı olarak eğitim, geleneksel ve laik eğitim sistemlerinin bir senteziyle değil, geleneksel eğitimin tasfiyesiyle yapılması gereği benimsenmiştir. Ayrıca eğitim ve öğretim birliğinin kurulması ilk adım olmuştur.³⁰ Bu doğrultuda eğitim ve öğretimin birleştirilmesi yasası 1924 yılında ilan edildiği zaman, ortaokul düzeyinde var olan 29 imam hatip lisesi 1930 yılında kapatılmıştır.³¹ Bunun yerine, köy ilkokulları için öğretmen yetiştirme amacıyla cumhuriyet ideolojisiyle harmanlanarak bilimsel ve laik eğitim veren kurumlar açılmıştır.

Türk modernleşmesinde 1930'lu yıllarda devlet güdümlü bir kapitalist kalkınma politikası izlenmiştir. Özellikle 1929 Büyük Buhranın yarattığı iklimde devletçilik ve içe dönük sanayileşme çizgisi, kentli ve taşralı elitlerle eşrafın ittifakına dayanmıştır.³² Bu ittifakla eğitim ve sağlık alanlarındaki hizmetler kentte yaygınlaştırılmış, ancak kırsal kesimdeki kitleleri kapsayamamıştır. Kırsal kesimin modernleşme deneyimi hem gecikmiştir, hem de ihmal edilmiştir. O dönemde toplumun %83,5'ünün kırdaki yaşadığı düşünülürse, bu önemli bir sorundur.

Kentlerde okuma yazma oranı yüzde 60'a ulaşırken, kırdaki yüzde 22'ye ancak ulaşmıştır. 40 bin köyün 31 bininde okul yoktur. Köy okullarının büyük çoğunluğunda eğitim, öğretmensizlik nedeniyle kesintili olarak ancak 3 yıl yapılabilmektedir.³³ Bu nedenle, 1936 yılında başlatılan başarılı eğitim kurslarının olduğu yerlerden başlamak üzere, köy enstitülerinin açılmasına karar verilmiştir. Çünkü köy enstitülerinin açıldığı yıl olan 1940-41 eğitim öğretim yılında büyük çoğunluğu kentlerde olan 252 ortaokulda, 95.332 öğrenci ve 3.867 de öğretmen vardır.³⁴ Yine köylerde okula başlayan çocukların büyük çoğunluğu ekonomik yoksunluk ve öğretmen yetersizliklerinden dolayı eğitimlerini tamamlayamamaktadır.³⁵ Bu nedenle köyde eğitim sorununun kentlerden farklı olarak düşünülmesi ve çözümlenmesi anlayışı yaygın kabul görmeye başlamıştır.

Ayrıca Tonguç'un da ifadesiyle enstitülerin açılma amacı köyde eğitim olanaklarını artırmanın ötesinde, Cumhuriyet felsefesini ve yurttaşlık bilincini yaygınlaştırmaktır. Yani, bir Cumhuriyet, bir ulus devlet projesidir. Kemalizm'in başarısı tam da bu noktada başlar. Kemalizm'in temel hedefi, eğitim ve eğitim yoluyla yetiştirilecek yurttaşın, Cumhuriyeti ve demokrasiyi benimsemesidir. Bu da pragmatizm ile pozitivizmin eklenmesiyle sağlanır. Kaya'ya³⁶ göre liberalizm, özgürlüğü negatif bağlamda, müdahalesizlik olarak anlamasına karşı, Kemalist cumhuriyetçi anlayış özgürlüğü bir tahakkümsüzlük olarak görmüştür. Kemalizm'in demokrasi anlayışı, liberal modelden uzak ve cumhuriyetçi felsefeye yakın ama kendine özgü nitelikleri olan bir model olarak değerlendirilebilir. Liberal anlayışta, demokrasi halkoyuna ve seçime indirgenirken, cumhuriyetçilikte demokrasi katılımcı yurttaşın ön planda tutulmaktadır. Kemalizm'e göre de demokrasi sadece seçimlere ve halkoyuna dayalı araçsal bir rejim değil, amaçsal bağlamda katılımı gerektiren bir insani değerdir. Kemalizm, vahşi kapitalist koşulları kabul etmeyen bir tür sosyal demokrasi anlayışına sahip bir proje olarak da anlaşılabilir. Toplumsal yaşam için bireyciliği değil, yurttaşlığı ve dayanışmayı temel alan Kemalizm, yoksullaştıran küresel kapitalizme karşı argümanları olan bir modernlik projesi olarak özgün bir model oluşturmuştur.

³⁰ B. Akşit, , M. Şen, ve M. K. Coşkun "Modernleşme ve Eğitim: Ankara'daki Orta Öğretim Okullarındaki Öğrenci Profilleri", Mübeccel Kıray için Yazılar, Der. F. Atacan, et., Bağlam Yay., İstanbul, 2000, s.58

³¹ B. Akşit, "İmam-Hatip and Other Secondary Schools in the Context of Political and Cultural Modernization of Turkey", *Journal of Human Sciences*, V/1, 1986 s. 25-41 ; S.Tanilli, *Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz?* Cem Yayınevi, Ankara, 1994, s.79

³² Ç. Keyder, *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007 ; İ. Tekeli, ve S. İlkin 1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul, 2009

³³ F. Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, Ankara, Güldikeni Yayınları, 2000 ; F. Gümüsoğlu, "Cumhuriyetin Yurttaş Yaratma Politikası ve Hasan-Âli Yücel", *Yeniden İmece*, Yıl: 4, Sayı: 14 (Ocak), 2007, s. 102-106 ; S. Sallan Gül, "Sosyolojik Bakışla Köy Enstitüleri", *Yeniden İmece*, Yıl: 2, Sayı: 9, 2005, s. 53-56

³⁴ T. Karakök, "Menderes Dönemi'nde (1950-1960) Türkiye'de Eğitim", *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, http://higheredu-sci.beun.edu.tr/pdf/pdf_HIG_1532.pdf, son erişim tarihi:04.01.2015, 2011, s.94

³⁵ Y. Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000- M.S. 2010*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2010.

³⁶ İ. Kaya, "Farklı Bir Modernlik Projesi Olarak Kemalizm", *Düşün Dergisi*, ODTÜ, Atatürkçü Düşünce Derneği Yayın Organı, Sayı: 24, Güz, 2011a, s.32

Cumhuriyetin modernlik projesi, 1930'larda modernleşmenin merkezine artık kenti değil, kır yerleştirmeye başlamıştır. Atatürk'ün "köylü milletin efendisidir" düsturunu temel alan anlayışla beraber, giderek güçlenen köycülük akımının da etkisiyle eğitim politikalarında kır eğitimi sorunu öne çıkmıştır. Köycülük akımının öncülerinden olan sosyolog Tütengil,³⁷ köycülüğü "halkçılığın; köy ve köy sorunlarına yönelen bir türü" olarak tanımlamıştır. Köyü kalkındırmanın yolu olarak köy enstitüleri de, siyasette adalet, iktisatta köylüyü tefecinin, ağanın ve kapitalizmin elinden kurtarmak, bankalar ve ziraat işletmeleri kurmak, köyü imar etmek, köyü sevdiyen okul olmak ve köylüyü yetiştirmek gibi ilkeler çerçevesinde yapılandırılmıştır.³⁸ Yine köycülük akımının öncülerinden ve köy enstitülerinin kurucularından olan ve zamanın İlköğretim Genel Müdürü olan İ. Hakkı Tonguç'a göre bu anlayışın devlet eliyle yeni insanın yetiştirilmesine bağlıdır. O bunu şöyle açıklar:

"Köyün canlanabilmesi köylülerin ve bu temelin üzerinde yaşayan insanların, her şeyden önce doğayı emebilecek insanlar haline gelmeleri ile mümkündür. Bir büyük devlet işi olarak doğa emilemedikçe köy davası halledilemez. O halledilmeyince de işleri sağlam temeller üzerine oturtmak imkânsızdır. Tabiatı emebilmenin birinci şartı yeni ve değerli insan tiplerini yaratmaktır. Klasik, aldatıcı yollardan giderek, Avrupa medeniyetinden başka ve köhne bir medeniyetin hayat görüşlerini aşıl原因an formasyon kurumlarına güvenerek yeni insan tipleri yaratılamaz. Yaratılmaya çalışılsa bile yetişmiş ve çeşitli alışkanlıklara sahip olmuş, bu yüzden durgunlaşmış nesiller, bin bir itina ile yetiştirilmeye uğraşıl原因an bu yeni ve dinamik nesilleri de kendilerine benzeterek yutarlar... Köylü vatandaşlarda Cumhuriyet vatandaşlığı şuurunu aksiyon haline gelebilecek şekilde uyandırmak için gereken tedbirleri hızlıca almak, kültüre, hukuka, sanata ilme, bu ana prensiplerin renklerini taşıyan bir karakter vermek ve böylece Türk topraklarının ilmini, sanatını, moralini, hukukunu ve ekonomisini yaratmaktır..."³⁹

Bu akım, 1929 ekonomik buhranının artan etkisiyle kalkınmanın mekânını ihmal edilmiş olan kıra yöneltmiş, milliyetçi söylemlerin halkçılık içinde harmanlanarak dile getirildiği bir köyü yüceltme söylemleriyle yeniden üretilmiştir. Böylece 1930'lar, Türkiye'de yeni Cumhuriyetin modern ve milli karakterinin; mimariden eğitime, dilden tarihe, özel ve kamusal alanıyla bütün bir gündelik hayat organizasyonundan köy hayatına, spordan sanata pek çok alanda üretildiği bir dönem olmuştur.

Özellikle 1932 yılından itibaren Halkevlerinin çalışmalarıyla güçlenen köycülük akımını savunanlar, ulusal kültürün saf ve tamamen korunmuş olarak bulunduğu yerlerin köyler olduğunu vurgulamıştır. Ancak kır ve kentin birbirine seçenek yaratmayacak biçimde uzlaştırılması için kırın kalkınmasında halkevleri önemli rol oynamıştır. Köylerin imarının sağlanması ve tüm sorunların kaynağı olarak gösterilen köylünün eğitimsizliğinin giderilerek köylünün yetiştirilmesi, köy kalkınması projesinin temel hedefleri olmuştur. Bu sorunların çözümünde köylülerin ve şehirlilerin devlete topyekün destek vermesini sağlamak ve onları harekete geçirmek için köylü ile şehirli arasında var olan uçurumu kapatmak amaçlanmıştır. Yine köylünün dayanışmacılık ve üretmek temelli değerleriyle köylü motive edilmek istenmiştir.⁴⁰ Bu süreçte ulusal kültürün özünün köylerde bulunduğu inancı, sadece Cumhuriyetin değil, pek çok milliyetçi söylemin de bir parçası olmuştur. Özellikle köy enstitüleriyle somutlaşan köycülük anlayışı Cumhuriyetin felsefesinin köylere de götürülerek Kemalist rejimin köylerde güçlenmesinin sağlanması ve

³⁷ C. O. Tütengil, "1970'lerin Köy-Kent Projesi", içinde 75 Yılda Köylerden Şehirlere, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 1999, s.199

³⁸ C. O. Tütengil, (1999) "1970'lerin Köy-Kent Projesi", içinde 75 Yılda Köylerden Şehirlere, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 1999, s.201-202

³⁹ İ. H. Tonguç, http://www.koyenstituleri.de/ke_t/2005_t/cankoev_1.htm, Ankara:/Etlük 20, 1939.

⁴⁰ M. A. Karaömerlioğlu, "Köy Enstitüleri", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt II Kemalizm, T. Bora (der.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2001 ; E. Kalaycıoğlu, ve A. Y. Sarıbay Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme, İstanbul, Alfa Yayınları, 2000

Cumhuriyetin yeni insanının yetiştirilmesi projesi olarak da okunabilir. Bu yeni insan kırdan ve devlet eliyle yetiştirilmelidir.

Aslında Enstitülerin oluşturulmasındaki en önemli nedenlerden biri 1930'ların ikinci yarısında yaşanan bir dizi gelişme ve eğitim sisteminin içine girdiği krizdir. Kriz bir yandan eğitilen işgücünün üretim sürecinden kopukluğundan, diğer yandan kentli öğretmenlerin köy gerçeğinden kopuk ve yabancılaşmış olmalarından kaynaklanmıştır. Kent kökenli öğretmenler köylere gitme konusunda isteksiz olmuşlar, kır yokluğun ve yoksulluğun mekânları olarak öğretmensiz kalmıştır.⁴¹ Bu nedenle kırın eğitim sorununun çözülebilmesi için, köyde eğitimin kentten farklı düşünülmesi gerektiği anlayışıyla köy enstitüleri 17 Nisan 1940 yılında açılmıştır. Köyü anlayan, ona öğretirken ondan öğrenen, köyü canlandırmayı ve kalkındırmayı hedef alan köy çocuklarından öğretmen ve köyün ihtiyaç duyduğu insan yetiştirilmesi amacıyla Enstitüler açılmıştır.

Ancak bu çabaların o yıllarda iyi anlaşılmadığı söylenebilir. Nitekim köy enstitülerinin tarihini yazanlar arasında yer alan F. Kirby'ye göre, Cumhuriyet'in erken döneminde Türkiye'ye gelen yabancı uzmanlar dahi, bu gerçekliği yeterince kavrayamamışlardır. Hatta Dewey gibi içlerinde en filozof olanı bile, bir Tonguç kadar, Türk siyasal devriminin ve eğitiminin ihtiyaçlarını belirleyememiştir. Kirby'ye göre, o zamanların Türkiye'sinde Dewey'den beklenen, devrim reformlarını eğitim alanına yöneltmenin ana stratejisini belirlemektir. Ancak Dewey'nin raporunda bile "manevi evrimle ekonomik evrimin eğitimsel yönlerinin oluşturulması gerekiyordu; oysa Dewey, bunların hiç birine raporunda yer vermediği gibi, Amerikan öğretmenlerinin belli başlı sorunlarından olan öğretmen maaşları gibi bir konuyu en acil sorun olarak ele almıştır".⁴² Oysa acil sorun, öğretmen ücretleri değil, köyü anlayacak ve ondan öğrenirken, onu dönüştürecek, çağdaşlaştıracak bir eğitim ve bu eğitimi verecek öğretmenlerin yetiştirilmesidir. Bu sorunun köy enstitüleri ile çözülmesi amaçlanmıştır.

Nitekim 1940 yılında ülkedeki ilköğretimdeki öğretmen sayısı yalnızca 20.564'dir.⁴³ 12 yıllık köy enstitüleri döneminde ise 17,341 öğretmen yetişmiştir. Enstitülerin kapatıldıkları yıl olan 1952 yılında ise kentlerde ve köylerde çalışan öğretmenlerin toplamda 49,056 kişi olduğu düşünüldüğünde, enstitülerin öğretmen yetiştirmede başarılı olduğu açıkça görülebilir. 1940'dan 1952'ye gelindiğinde öğretmen sayısı iki katından fazla artarken, bu dönemde gerçekleşen artışın üçte ikisi, sayıları 21'e ulaşan köy enstitülerinden yetişerek ilköğretimde görev yapan öğretmenlerden oluşmuştur. Bu da enstitülerin hem ülke genelinde öğretmen sayısının hızla artmasında hem de köyde eğitim ve öğretmen sorununun çözümünde çok başarılı ve etkili olduğunu göstermektedir.

Modernleşmenin Mekânsal ve Toplumsal Dönüşümü Olarak Köy Enstitüleri

Tanzimat ve Meşrutiyet Osmanlısından Cumhuriyet Türkiye'sine devredilen modernleşme sorununun en önemli boyutu aslında eğitim ve insan yetiştirme sorunu olarak karşımıza çıkar. Bu anlamda eğitim, Cumhuriyetin modernleşmesinin ideali olarak görülür. Batılılaşmanın, Avrupalılaşmanın ya da çağdaşlaşmanın temeli eğitimde ve köy davasında görülür. Yine Atatürk, 1 Mart 1922 tarihinde yaptığı konuşmasında eğitimde köy gerçeğine işaret eder ve şöyle söyler:

⁴¹ Kirby, 2000; S. Sallan Gül, E. Kaya, E. Kaya "Modernleşme Sürecinde Köy Enstitüleri ve Köycülük", Aramızdan Ayrılışının 50. Yılında Eğitim Devrimcisi İsmail Hakkı Tonguç Öğretisi ve Okul Öncesinden Yüksek Öğretime Ülkenin Eğitim Sorunları, Çözüm, Öneriler Konulu Sempozyum Kitabı, Der. K. Kocabaş, 20-22 Mayıs, İzmir, Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Yayınları, 2010, s. 616-620; S. Sallan Gül, Fatih Kahraman, Ayşe Alican, H. Eylem Kaya ve Hüseyin, "Köy Enstitüsü Penceresinden Cumhuriyetin Eğitim Politikalarına Bakmak: Gönen Köy Enstitüsü Örneği", VII. Sosyoloji Kongresi Bildiriler Kitabı, Muğla, 2014

⁴² F. Kirby, Türkiye'de Köy Enstitüleri, Güldiken Yayınları, Ankara, 2000, s.24

⁴³ T. Karakök, "Menderes Dönemi'nde (1950-1960) Türkiye'de Eğitim", Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, http://higheredu-sci.beun.edu.tr/pdf/pdf_HIG_1532.pdf, son erişim tarihi:04.01.2015, 2011, s.93

“...İşte bu köylüdür ki, bugüne kadar eğitim nurundan yoksun bırakılmıştır. Bundan dolayı, bizim uygulayacağımız eğitim politikasının temeli ilk önce var olan cehaleti yok etmektir. ... Diyebilirim ki, genel olarak bütün köylüye okumak, yazmak ve vatanını, dinini, dünyasını tanıtacak kadar coğrafya tarih, din ve ahlâk ile ilgili bilgiler vermek ve dört işlemleri öğretmek eğitim programımızın ilk amacıdır...” (TBMM, 1922; 2).

Ancak Avrupa’dan farklı olarak; köy ve köylüye yukarıdan bakan, “halka rağmen halk için” anlayışını benimseyen bir kalkınma amaçlanmamıştır. Köyü içten kendi öğeleriyle canlandırma-ya çalışan ve bilinçlendiren bir modernleşme anlayışı, köy enstitülerinin kurucu felsefesi olmuştur. Köy enstitüleri halkçılık ilkesini temel almış, “halkla beraber, halk için” sloganıyla yola çıkmıştır. Köy enstitüleri, köylüyü üretken hale getirerek, yoksulluğu ve bölgeler arası eşitsizlikleri azaltarak, başarılı bir bölgesel kalkınma modeli olmuştur.⁴⁴ Enstitüler köylüyü köyünden koparmadan, köylüyü eğitime ve üretim yoluyla aydınlatma projesi olmuştur. Köyde üretici iş ile eğitici işin sentezlenmesi ile gerçekleştirilecek bir kalkınma ve aydınlanma hamlesi hedeflenmiştir.⁴⁵ Gönen Köy Enstitüsü’nde yetişen Mehmet Zengin, enstitülerin bu işlevini şöyle açıklamıştır:

“Enstitüler lise kültürü değil, öğretmen kültürü içerisinde öğrencilerini yetiştirmiştir. Kırsalın ihtiyaçlarına yönelik yetiştirilen bu öğrenciler görev yerlerinde her türlü sıkıntıya çare olmayı hedeflemişlerdir... Köy çocuğu olmak zorlu işlere göğüs germektir. Köydeki insanların kalkınmasına orada ki insanları cehaletten kurtarılmasına yönelik önemli bir çalışmadır köy enstitüleri...”

Yine bu modelde köyler mahrumiyetin ve yoksulluğun değil, kalkınmanın, çağdaşlığın mekânları olarak görülmüştür. Bu nedenle köy enstitülerinin kurulacağı köyler özenle seçilmiştir. Köy enstitüleri kuruldukları bölgelerin özelliklerine göre üretim yapacak şekilde kentlerden uzakta, ama kentle yol bağlantısı olacak biçimde adeta bir köy gibi kurulmuş ve bir yerleşkeye dönüştürülmüştür. Hasan Ali Yücel, 17 Nisan 1940 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde Köy Enstitüleri Kanunu görüşülürken yaptığı konuşmada bu amacı şöyle açıklar:

“Biz köy enstitüsünü sadece içerisinde nazari tedarikat yapılan bir müessese olarak almadık. İçerisinde ziraat sanatları, demircilik, basit marangozluk gibi ameli bir takım faaliyetler de bulunulduğu için okul adıyla almadık, enstitü diye isimlendirmeyi muvafık olduk” (TBMM, 1940).

Enstitülerde, eğitim sadece okul içi bir faaliyet olarak görülmemiş, yaşamla bir bütün olarak düşünülmüştür. Enstitülerin öncülerinden olan Hasan Ali Yücel, bu durumu bir konuşmasında şöyle anlatır: “... Yatakhane, dershanesiyle, mutfağı, yemekhanesiyle, spor alanları ve amfileriyle köy çevresine şehirler var ettik...”⁴⁶ Örneğin Gönen Köy Enstitüsü’ne 11 yaşında kayıt yaptıran Tali Özdemir’in Enstitüyü gördüğünde hissettiği hayranlığını şu sözlerle açıklar:

“Gönen yüksekte gözümüzün önüne serildi ve kırmızı kiremitli binaları görünce hayran kaldım; çünkü o zaman bizim köylerimizde kırmızı kiremit falan yok; her yer dam, toprak dam ve büyük binalar o zaman buralar büyümüş gelişmiş dedim, kendi kendime.”⁴⁷

Köy enstitülerinin yöneticileri, köy okullarında yetiştirilecek öğrencilerin ve halkın sosyal ve ekonomik yaşantısını iyice tanıyarak, ona uygun eğitim ve öğretim esaslarını bulmak ve uygulamakla yükümlü kılınır. Köy enstitüsü öğretmenleri buldukları bölgenin özgün koşullarını dikkate alarak, köylüye modern üretim ve yapı tekniklerini öğretmek onları daha üretken kılar.

⁴⁴ A. Babahan, “Bir Sosyal Politika Projesi Olarak Köy Enstitüleri”, Alternatif Politika, Cilt. 1, Sayı. 2, Eylül, 2009, s. 194-226 ; P. Türkoğlu, “Kalkınma Politikaları ve Eğitim”, Yeniden İncele, Yıl: 5, Sayı: 19 (Haziran), 2008, s. 30-31.

⁴⁵ A. Özman, “İ. Hakkı Tonguç”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Modernleşme ve Batıcılık, 3. Cilt, İletişim Yayınevi, İstanbul, 2002, s.369-371

⁴⁶ S. Sallan Gül, Gönen Köy Enstitüsü İşliği, YKKE Derneği Yayınları, İzmir, 2013

⁴⁷ S. Sallan Gül, age, s.81

Pakize Türkoğlu'nun⁴⁸ ifadesiyle; “el ve beyin birlikteliğinin sağlandığı üretken ve kendine güvenen cesur insan” yetiştirmeyi hedefler. Cumhuriyetin bu “yeni insanı” Türk modernleşmesinin temel değerlerini öğrenen ve uygulayan aydın insan olacaktır. Sağlıklı, dayanışmacı, tutumlu, sorumluluk sahibi, kendine güvenen, kendine ve doğayla yabancılıktan uzak, becerikli, yaratıcı, eleştirel düşünen, araştırmacı birey ve yurttaş olmak amacıyla yetiştirilir.⁴⁹

Enstitülerin dayandığı genel felsefe ise, modernleşmenin temel dayanağı olan hümanizmadır. Bu anlayış herkesi kucaklamayı, katmayı ve üretici kılmayı amaçlar. Öğretmeni, öğrencisi ve tüm emekçileriyle birçok köy, Enstitülerle beraber daha modern, üretken ve kalkınmış yaşam alanlarına dönüştürür. Aynı zamanda köylünün eğitiminde ve köylerin kalkınmasında önemli bir rol üstlenerek, kentlere yönelen nüfus hareketinin bilinçli ve kontrollü olmasına katkı sağlar. Gönen Köy Enstitüsü mezunu Fatma Zehra Özgen bu görevi şöyle ifade etmiştir:

“Köye giden bir öğretmen köyün doktoruydu, avukatıydı, köyün hâkimi, köyün akıllısı-akıl danışabilecekleri insanlarıydı. Köylüyle her şeylerine koşuyorduk... Bize mezun olurken işte tarım işiyle uğraşacağımız için çiftçilik yapacakmışız gibi çift çubuk verdiler. Ama tabii bayanlar olarak onları pek yürütemedik. Dikiş makinemiz vardı, onunla dikişlerimizi diktik. Köyün dikişlerini diktik, çocukların okula aileleri diktiremeyenler getiriyorlardı, biz dikiyorduk onları okulda öğretmenken. Öğrenciyken okul önlüğü dikiyorduk, o başka öğrencilerin hele böyle ufak köylerdeki daha böyle çabalar gösterdiler... Ben Gönen'de çalıştığım için bizim dönem biraz farklıydı tabii, biraz kasaba havası vardı. Herkes istediği yerde diktiriyordu, bize fazla düşmüyordu ama tabii her şeyde o II. Dünya Savaşı'nda uyuzluk diye bir hastalık çıktı onlarla mücadele ettik yıllarca. Yok yoktu hepsi var. Hasta çocukları ilaçlamak, onları takip etmek, sonra işte o zaman şeyiyle saç temizliği falan kızlarda biraz zorunluymuştu”⁵⁰

Köylerde görev yapan enstitüleri öğretmenler köyün modernleşmesinde öncü rol oynamışlar ve modernleşmeyi ulusal ve yerel olanla evrensel değeri birleştirmişlerdir. Halk kültürünü, evrensel ve ulusal kültür ve değerlerle tanıştırmışlar, kaynaştırmışlardır. Sanat, kültür ve uygulama dersleriyle, zengin kitaplıklarıyla, sabah halayları ve Cumartesi eğlenceleriyle eğitim bir bütün olarak verilmiştir. Enstitüler kırın özgünlüğünü temel alan ama kır-kentle bütünleştiren, köylü çocuğunu kıra hapsetmeden, kırı dönüştürmeyi ve geliştirmeyi hedefleyen bir hayat ve beceriler öğretir. Bu nedenle enstitü öğrencileri yakın kentlere düzenlenen ders gezileriyle, tarım ve yapıcılıkla ilgili belirli bir işin bitirilmesinden sonra ödül niteliğindeki yurt gezileriyle farklı kültürel ortamları tanır. Böylece adım adım daha geniş çevreye açılan öğrenciler, hem yerel hem ulusal hem de evrensel değerleri öğrenirler.⁵¹ Böylece Enstitülerin kurulduğu köyler kısa zamanda sadece binalarıyla değil, yaşam biçimi ve eğitim felsefesiyle modern-çağdaş mekânlara dönüşürken, kent kültürü ve değerleriyle gençler köyde tanışır ve kendi kaderlerine boyun eğen değil, kendi kaderlerini çizen aydımlar olurlar.

Modern “Yeni İnsanı” Yetiştiren Köy Enstitüleri

Köy enstitüleri gene okuryazarlığın ötesinde bir cumhuriyet okuryazarlığı üretmiştir. Devrimleri gerçek anlamıyla gençlere benimseterek,⁵² Cumhuriyetin Anadolu'ya açılan kapıları olmuştur.

⁴⁸ P. Türkoğlu, Tonguç ve Enstitüleri, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2. Basım, 2000

⁴⁹ P. Türkoğlu, Tonguç ve Enstitüleri, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2. Basım, 2000 ; F. Kirby, Türkiye'de Köy Enstitüleri, Ankara, Güldiken Yayınları, 2000 ; M. A. Karaömerlioğlu, Orada Bir Köy Var Uzakta, Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006 ; S. Sallan Gül, Gönen Köy Enstitüsü Işığı, İzmir, YKKE Derneği Yayınları, 2013 ; S. Sallan Gül, Fatih Kahraman, Ayşe Alican, H. Eylem Kaya ve Hüseyin, “Köy Enstitüsü Penceresinden Cumhuriyetin Eğitim Politikalarına Bakmak: Gönen Köy Enstitüsü Örneği”, VII. Sosyoloji Kongresi Bildiriler Kitabı, Muğla, 2014

⁵⁰ S. Sallan Gül, Gönen Köy Enstitüsü Işığı, İzmir, YKKE Derneği Yayınları, 2013, s.121

⁵¹ N. Altunya, Köy Enstitüsü Sistemi Toplu Bakış, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2010 ; P. Türkoğlu, “Kalkınma Politikaları ve Eğitim”, Yeniden İmece, Yıl: 5, Sayı: 19 (Haziran), 2008, s. 30-31.

⁵² S. Eyuboğlu, Köy Enstitüleri Üzerine, Yay. Haz. N. Uğurlu, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayın, 1999

Köye giden öğretmenler köyün kalkınması için öncülük etmişler, Cumhuriyetin bayrağını köylere taşımışlardır. 1940 yılında Gönen Köy Enstitüsü'nde eğitime başlayan Mürrüvvet Mercimek Cumhuriyetin anlamını şöyle anlatmıştır:

“Cumhuriyet benim için her şeydir. Biz cumhuriyet çocuğuyuz. Cumhuriyet'in Atatürk ün bizim için çok büyük önemi vardır. Önemli olan köyün kalkınmasıydı. Köy çocuklarının okumasını sağladı. Bizlere bizim çocuklarımızı kazandırdı. Hala beni arayıp sorarlar. Ben Cumhuriyetten 3 yıl sonra doğdum. Cumhuriyeti anladığımda 10. yılındaydı. Ülkeye çok şey kazandırdı. Cumhuriyet sayesinde okur-yazar çoğaldı. İnsanların düşünceleri değişti...”⁵³

Enstitüler, 1940'lı yıllarda şehirli çocuğun olanağına sahip olamayan, hayat çizgilerini köy sınırlarının belirlediği küçücük hayal dünyalarında, köy enstitüleri sınırların aşıldığı, yaşam dünyalarının değiştiği bir kapı olmuştur. Gönen Köy Enstitüsü mezunu Mehmet Tütüncü'nün belirttiği gibi “Anadolu'nun anatomisini öğrenmek için çıktıkları yolculukta”, köy çocukları yoksulluklarını ve yoksulluklarına yükledikleri anlamları ve kaderlerini değiştirmeyi amaç edinmişlerdir.⁵⁴ Bu yolculukta rehberleri ise Cumhuriyetin ilke ve değerleri olmuştur. Demokrasi bilincini yerleştirmeye çalışan köy enstitüleri, eğitimin her aşamasında demokratik değerleri kendisine ilke edinmiş ve öğrencileri de bu temel ilke ve değerlerle yetiştirmiştir. İmece ruhunu taşıyan enstitüler öğrencilerin paylaşma, işbölümü, tartışma ve sorgulama becerilerini geliştirerek özgür ve çağdaş yurttaşlar yetiştirmişlerdir. Yine Gönen Köy Enstitüsü mezunu Kazım Aygün, bu durumu şöyle ifade etmiştir:

“Bizim zamanımızda öğrenciler arasında eşitlik vardı. Demokrasi, pazartesi günleri bir saat idareyle öğretmenler arasında tartışmalar yapılırdı, yönlendirme bakımından. Bir haksızlık varsa gideriliyordu. Mesela yemeklerin iyi çıkması için, yemekler iyi çıkmadığında falan böyle bir şeyler konuşulurdu. Köy enstitülerinin ruhu imeceydi, hatta kırsal alanda kalkınmalar sağladık... Cumhuriyetin önemi bütün talebe Cumhuriyeti çok severdi. Öyle bir içten gelirdi ki cumhuriyet hakkında çok duyguları vardı talebelerin. Bilhassa cumhuriyet hakkında şiirler öğrenirlerdi. Ezberlerlerdi, severlerdi. O zamanki duruma bakıldığında. Köylerde yaptığımız eğitimde sabahleyin güneş doğduğunda dershaneye giderdik. Güneş battığında dershaneden çıkardık. Çocukları yetiştirmek için elimizden geleni sarf ederdik. Işık yoktu o zamanlar, fenerle eğitim yapardık.”

Köy enstitüleri “hayatta tek mürşidin ilim olduğuna inanmış, okuryazarlıkla alın terini karıştırmış” köy çocuklarını önderlere, liderlere dönüştürmüş bir modernleşme projesidir. Enstitüler, öğrencilerin hem yetenek ve yaratıcılığını geliştirecek, hem de kuramsal bilgilerle donatacak bir eğitim programı uygulamışlardır. Geleneksel ezberci eğitim yerine; işte ve alanda yaparak, uygulayarak ve yaşayarak öğrenme temel alınmıştır. Enstitülerde eğitim ve üretim ile kuram ve uygulama beraberliği ders programına yansıtılmıştır. Altunya'nın⁵⁵ da belirttiği gibi “elinizden çıkacak iş, evvela kafanızdan çıkmalı” sözü, köy enstitülerinin eğitim felsefesinin özünü oluşturur. Bu doğrultuda eğitim müfredatında “iş”, hem araç, hem amaç, hem de yöntem olmuştur. Derslerin teori aşamasında edinilen bilgiler önce okulda uygulama derslerinde, sonra da köylünün ihtiyaçlarını gidermede ve onları daha üretken kılarken alanda, tarlada, bahçede, inşaatta vb. kullanılır.

Hem kültür ve sanat dersleri, hem ziraat dersleri hem de teknik dersler dengeli bir biçimde müfredatta yer almıştır. Tarım dersleri ve çalışmaları, bölgenin iklimi, coğrafyası gibi özelliklerine göre düzenlenmiştir. Enstitülerin kurulduğu köylerde; sebze ve meyvelerin nasıl

⁵³ S. Sallan Gül, Gönen Köy Enstitüsü Işığı, YKKE Derneği Yayınları, İzmir, 2013, s.223

⁵⁴ S. Sallan Gül, Age., 2013 s.225

⁵⁵ N. Altunya, N. Köy Enstitüsü Sisteminin Düşünsel Temelleri, Ankara, 3. Basım, 2002

yetiştirileceği uygulamalı olarak öğretilmiştir. Hayvancılık derslerinde, köylünün hayvanları beslenmiş; biçki-dikiş derslerinde kendi kıyafetlerini dikmeleri ve onarmaları gösterilmiştir. Marangozluk derslerinde öğrencilerin ihtiyaçlarını giderecek ahşap eşyaları yapabilmeleri uygulamalı olarak öğretilmiştir. İnşaat derslerinde öğrenilen inşaat bilgisi, Enstitülerin ve köylülerin inşaat işlerinde uygulanmıştır.⁵⁶

Enstitülerde öğrencilerin kendini ifade etme ve okuma alışkanlıklarını kazanmaları için müzik, resim-iş, süsleme sanatı, ulusal oyunlar, tiyatro gibi güzel sanat derslerine büyük önem verilmiştir. Köy enstitülerinin müzik ve folklor çalışmalarının kaynağını halk kültürü oluşturmuştur. Her yörenin kendine özgü türkü, ezgi ve oyunları Enstitülerde öğretilmiş ve oynanmıştır. Ayrıca öğrenciler bir yandan köylerinden getirdikleri otantik kültür malzemelerini gelişmiş tekniklerle yeniden biçimlendirmiştir. İş eğitimi, sanat, kültür ve spor eğitimiyle birlikte düşünülmüş, spor ve müzik her köy enstitüsünün vazgeçilmezi olmuştur. Her öğrenci mandolin çalmayı öğrenmiş, bazı enstitüler keman ve piyano eğitimi de vermiştir. Diğer yandan da öğrencilerin her birinin bir aydın olması ve eleştirel bakabilmesi için Bakanlığın çevirdiği klasiklerin okunması teşvik edilmiştir. Dünya çapında ünlü sanat eserleriyle ve edebi eserlerle öğrenciler tanışmış ve kültürü yerelden evrensele tanımış ve taşımışlardır.⁵⁷

Köy enstitülü öğrenciler aynı zamanda Cumhuriyetin anlamını ve demokrasinin anlamını öğrenmişler, kendi eğitim deneyiminde yaşama olanağı bulmuşlardır. Enstitüler demokratik yönetimin eğitim kurumlarında uygulanmasının somut birer örneği olmuştur. Öğretmenler, öğrenciler ve tüm çalışanlar Enstitü yönetiminde, yetki, görev ve sorumlulukları paylaşmışlardır. Cumartesi günleri tüm köy enstitülerinde geleneksel hale gelen birlikte eğlenme ve eleştiri toplantıları, demokratik yaşamın somut örnekleri olmuştur. Enstitü işleri en az 15 günde bir, bütün öğretmen ve öğrenciler bir araya gelerek, katılımcı bir biçimde hep birlikte konuşularak karara bağlanmıştır. Özeleştiri mekanizması okulun tüm süreçlerinde yer almış ve herkes için işletilmiştir. Disiplin sağlanırken, öğrencilerin kendi aralarında tahakküm ilişkileri kurmalarına izin verilmemiştir. Bu disiplinde işini doğru yapmanın insan sevgisi ve Cumhuriyetle ulusal bilinçle iç içe geçtiği ve öğretmenlerinin köy çocuklarına olan inanç ve güveninde somutlaştığı dile getirilmiştir.

Türkoğlu da, çeşitli yazılarında⁵⁸ öğrencilerin değişik roller üstlenerek ilerde TBMM'ye girebilecek kadar kendilerine büyük hedefler seçtiğini ve ileriki yıllarda da bu hedeflerinin gerçekleştiğine dikkat çekmiştir. Aynı zamanda parasız, yatılı ve karma eğitimin kırdı öncüsü olan köy enstitüleri, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına önemli katkılar sağlamış, öğretmenlik uygulamasından sonra pozitif ayrımcılığın ilk örneklerini oluşturmuşlardır. Kız-erkek öğrenciler karma eğitimde, aynı yerleşkede, eğitim, barınma ve üretme olanağı bulmuşlardır.⁵⁹

Sonuc

Modern olmak, belirli tarz toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimlerini benimsemeyi gerektirdiği gibi, akla ve bilime güvenmeyi ve eleştirel düşünmeyi temel almak anlamına gelmiştir. Modern toplum değişimi ve ilerlemeyi hedeflerken, geleneksel olandan kopuşla birlikte yeni

⁵⁶ İ. H. Tonguç, Kitaplaşmamış Yazıları: Cilt I, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, Ankara, 1997 ; N. Altunya, age; N. Altunya, Köy Enstitüsü Sistemi Toplu Bakış, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2010 ; P. Türkoğlu, "Kalkınma Politikaları ve Eğitim", Yeniden İmece, Yıl: 5, Sayı: 19 (Haziran), 2008, s. 30-31.

⁵⁷ A. Babahan, "Bir Sosyal Politika Projesi Olarak Köy Enstitüleri", Alternatif Politika, Cilt. 1, Sayı. 2, Eylül, 2009 s. 194-226 ; S. Sallan Gül, Gönen Köy Enstitüsü Işığında, YKKE Derneği Yayınları, İzmir, 2013

⁵⁸ P. Türkoğlu, 2010 ; P. Türkoğlu, "Ankara Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü: Köy Enstitüleri Sisteminin Yüksek Öğretimi", Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü 70 Yaşında, Yay. Haz. K. Kocabaş, İzmir, Yeni Kuşak Köy Enstitüsü Yayını, 2013a ; P. Türkoğlu Kısa Süren Hasat Köy Enstitüsünde Öğrenci Olmak, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013b

⁵⁹ P. Türkoğlu, "Kalkınma Politikaları ve Eğitim", Yeniden İmece, Yıl: 5, Sayı: 19 (Haziran), 2008, s. 30-31 ; S. Sallan Gül, Gönen Köy Enstitüsü Işığında, İzmir, YKKE Derneği Yayınları, 2013

toplumun öngördüğü eşitlikçi ve demokratik siyasal düzeni de inşa eder. Kendini doğudan ve Osmanlı'dan farklılaşarak tanımlayan Cumhuriyet modernleşmesi, Tanzimat'tan aldığı kökleriyle Batıdan, çağdaş olandan yana olmuştur. İnsanı kaderine boyun eğen bir edilgen varlık olarak değil, kendi kaderini çizebilen özneye ve yurttaşa dönüştüren Aydınlanma devrimi olarak Cumhuriyet modernleşmesi, ulus devleti ve ulusal egemenliği temel almıştır. Devrimlerde temel alınan Batılı çağdaş kurum ve değerlerle, toplumsal yapıyı biçimlendirmiştir. Ancak modernleşme deneyimi tarihsel, toplumsal ve sınıfsal farklılıklar temelinde Batıdan ayrılmış ve kendi özgün Türk modernleşme modelini, Atatürk özgülünde Kemalizm'le ortaya koymuştur.

Çağdaşlaşma hedefi Aydınlanmacı değerleri temel alan bir Batı modeli modernleşme süreçlerinin ve sonuçlarının bilgisine sahip modernleştirici bir proje ve felsefe olarak Kemalizm, tarihin akışını hızlandırmak istemiş, önündeki basamakların birkaçını birden atlamaya çalışmıştır. Özellikle üretim biçimi ve sınıfsal farklılıklarla ekonomik ve toplumsal yapı öğeleri, Türk modernleşmesinin yönünü belirlemiştir. Devletçi kalkınma modeli ve askeri-sivil bürokrasinin belirleyiciliğiyle ilk on yılında yerli burjuvaziyi oluşturma çabaları kapitalizm ve kent odaklı bir sanayileşmeyi hedeflemiştir. Ancak toplumsal ve siyasal dinamikler, ekonomik krizler ve siyasal totaliterliğin yayılan etkisi, halkın büyük çoğunluğunun köylerde yaşaması ve yoksulluğu, eğitimsizlik, Kemalizm'in ilkelerinin ve devrimlerinin hayata geçilmesini ve yaşatılmasını güçleştirmiştir. Bu süreç, Cumhuriyet modernleşmenin mekânının da kır olmasını beraberinde getirmiştir.

Milliyetçi bir süreçte gelişen Anadoluçuluk ve/veya köycülük hareketi kısa sürede eğitimle toplumsal kalkınmayı kentle bütünleştirirken, kırdaki modernleşmeyi amaçlayan çağdaş ve özgün bir eğitim modeli geliştirmiştir. Kırdaki kent sadece fiziksel temelde bütünleştirilmemiş, kapıları köy enstitüleri ve enstitülüler ile eğitim temelinde de bütünleştirme amaçlanmış ve enstitüler Cumhuriyetin Anadolu'ya açılan kapıları olmuştur. Anadolu Rönesans'ı olarak da tanımlanan köy enstitüleri, Cumhuriyetin ve Kemalizm'in; cumhuriyetçilik, devrimcilik, halkçılık, laiklik, milliyetçilik ve devletçilik gibi genel ilkelerinin yanında, bilimsellik, korporatizm, dayanışmacılık, eşitlik, katılımcılık, hümanizm gibi diğer ilke ve değerlerin de uygulama örneği olmuştur. Enstitülerin 12 yıl süren kısa hayatına karşın, etkileri ve geliştirdikleri eğitim ve kalkınma modeli, Cumhuriyet modernleşmesinin en önemli başarılarından biri olmuştur. Cumhuriyetin aydın, sorgulayan, beceri sahibi ve üretirken öğrenen yeni insan modelini kırdaki yetiştirmiştir.

Kaynakça

- Ahmad, F. (2008) Modern Türkiye'nin Oluşumu, Çev. S.C. Karadeli, 7. Baskı, Analiz Basım Yayın, İSTANBUL
- Akşin, S. (2006) Türkiye'nin Yakın Tarihi, İmaj Yayıncılık, Ankara
- Akşit, B. (1986) "İmam-Hatip and Other Secondary Schools in the Context of Political and Cultural Modernization of Turkey", Journal of Human Sciences, V/I, s. 25-41.
- Akşit, B., M. Şen, ve M. K. Coşkun (2000) "Modernleşme ve Eğitim: Ankara'daki Orta Öğretim Okullarındaki Öğrenci Profilleri", Mübaccel Kıray için Yazılar, Der. F. Atacan, et., Bağlam Yayınları, İstanbul
- Altunya, N. (2002) Köy Enstitüsü Sisteminin Düşünsel Temelleri, 3. Basım, Ankara.
- Altunya, N. (2010) Köy Enstitüsü Sistemi Toplu Bakış, 4. Basım, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul
- Akyüz, Y. (2010). Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000- M.S. 2010, Pegem Akademi, Ankara
- Atatürk, M. K. (1959) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt 1, 2. Baskı, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara
- Babahan, A. (2009) "Bir Sosyal Politika Projesi Olarak Köy Enstitüleri", Alternatif Politika, Cilt. 1, Sayı. 2, Eylül, s. 194-226.
- Berkes, N. (2003) Türkiye'de Çağdaşlaşma, (Yay. Haz. A. Kuyaş), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- Berman, M. (1994) Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor, İletişim Yayınları, İstanbul

- Berkes, N. (2002) Türkiye'de Çağdaşlaşma, 1.Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- Bilgin, N. (1997) "Açış Konuşmaları", Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik, Araştırma Dizisi, Bağlam Yayıncılık, İstanbul
- Boratav, K. (1988) Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985, Gerçek Yayınları, İstanbul
- Boratav, K. (2006) Türkiye'de Devletçilik, İmge Kitapevi, Ankara
- Çavdar, T. (1999) Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950, 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara
- Çeçen, A. (2009) 100 Soruda Kemalizm, Ankara.
- Çulhaoğlu, M. (2002) "Modernleşme, Batılılaşma ve Türk Solu", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Modernleşme ve Batıcılık, Cilt III, İletişim Yayınları, İstanbul
- Eyuboğlu, S. (1999) Köy Enstitüleri Üzerine, Yay. Haz. N. Uğurlu, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayın
- Gellner, E. (1983) Nations and Nationalism. Blackwell, Oxford
- Giddens, A. (1981) Contemporary Critique of Historical Materialism, Vol: 1, London.
- Giddens, A. (1994) Modernliğin Sonuçları, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Gül, Hüseyin ve Songül Sallan Gül (2007) "Cumhuriyet'in Kültür Devrimlerini Okumak", Yeniden İmece, Üç Aylık Eğitim, Bilim Sanat ve Kültür Dergisi, Sayı 16, Eylül, s. 44-50.
- Göle, N. (1999) "Modernleşme Bağlamında İslami Kimlik Arayışı", Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik, Der. S. Bozdoğan ve R. Kasaba, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul
- Göle, N. (2002) Melez Desenler: İslam ve Modernlik Üzerine, Metis Yayınları, İstanbul
- Gümüšoğlu, F. (2007) "Cumhuriyetin Yurttaş Yaratma Politikası ve Hasan-Âli Yücel", Yeniden İmece, Yıl: 4, Sayı: 14 (Ocak), s. 102-106.
- Kadıoğlu, A. (1999) Cumhuriyet İradesi Demokrasi Muhakemesi, Metis Yayınları, İstanbul
- Kalaycıoğlu, E. ve A. Y. Sarıbay (2000) Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme, Alfa Yayınları, İstanbul
- Karakök, T. (2011) "Menderes Dönemi'nde (1950-1960) Türkiye'de Eğitim", Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, http://higheredu-sci.beun.edu.tr/pdf/pdf_HIG_1532.pdf, son erişim tarihi:04.01.2015.
- Karaömerlioğlu, M. A. (2001), "Köy Enstitüleri", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt II Kemalizm, T. Bora (der.), İletişim Yayınları, İstanbul
- Karaömerlioğlu, M. A. (2006) Orada Bir Köy Var Uzakta, Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem, İletişim Yayınları, İstanbul
- Karaömeroğlu, M. A. (1998) "Köy Enstitüleri Üzerine Düşünceler", Toplum ve Bilim 76, s. 56-85
- Kaya, İ. (2011a) "Farklı Bir Modernlik Projesi Olarak Kemalizm", Düşün Dergisi, ODTÜ, Atatürkçü Düşünce Derneği Yayın Organı, Sayı: 24, Güz, s. 26-33.
- Kaya, İ. (2011b) "Geç Modernlikler Çerçevesinde Türk Modernlik Deneyimi", Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, Der. M. Zencirkıran, Dora Yayıncılık, Bursa
- Kaya, İ. (2014) Yeni Türkiye: Modernliği Olmayan Kapitalizm, İmge Kitabevi, Ankara
- Keyder, Ç. (2007) Türkiye'de Devlet ve Sınıflar, İletişim Yayınları, İstanbul
- Keyder, Ç. (1999) "Türkiye'de Modernleşmenin Doğrultusu", Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik, Der. S. Bozdoğan ve R. Kasaba, 2. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul
- Kirby, F. (2000) Türkiye'de Köy Enstitüleri, Güldiken Yayınları, Ankara
- Kongar, E. (1997) İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, Remzi Kitabevi, İstanbul
- Mardin, Ş. (1991) Türk Modernleşmesi, İletişim Yayınları, İstanbul
- Öğün, S. S. (1995) Modernleşme, Milliyetçilik Ve Türkiye, Bağlam Yayıncılık, İstanbul
- Özman, A. (2002) "İ. Hakkı Tonguç", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Modernleşme ve Batıcılık, 3. Cilt, İletişim Yayınevi, İstanbul
- Özkazanç, A. (2002) "Örgütlü Modernliğin Çözülmesi Sürecinde Suçun Yeniden Siyasallaşması", Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları Sempozyum Bildirileri, TODAİE Yayınları, Ankara
- Özkazanç, A. (2012) "Cumhuriyet Döneminde Siyasal Gelişmeler: Tarihsel-Sosyolojik Bir Değerlendirme", 1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişim, Derleyen: Faruk Alpka ve Bülent Duru, Phoneix Yayınevi, Ankara, s.91-126.

Sallan Gül, S. (2004) Sosyal Devlet Bitti, Yaşasın Piyasa Yeni Liberalizm ve Muhafazakarlık Kısılcında Refah Devleti, Etik Yayınları, İstanbul

Sallan Gül, S. (2005) "Sosyolojik Bakışla Köy Enstitüleri", Yeniden İmece, Yıl: 2, Sayı: 9, s. 53-56.

Sallan Gül, S. (2013) Gönen Köy Enstitüsü İşığı, YKKE Derneği Yayınları, İzmir

Sallan Gül, Songül, Fatih Kahraman, Ayşe Alican, H. Eylem Kaya ve Hüseyin Gül (2014), "Köy Enstitüsü Penceresinden Cumhuriyetin Eğitim Politikalarına Bakmak: Gönen Köy Enstitüsü Örneği", VII. Sosyoloji Kongresi Bildireler Kitabı, Muğla.

Sallan Gül, Songül, Eylem Kaya ve Erdal Kaya (2010) "Modernleşme Sürecinde Köy Enstitüleri ve Köycülük", Aramızdan Ayrılışının 50. Yılında Eğitim Devrimcisi İsmail Hakkı Tonguç Öğretisi ve Okul Öncesinden Yüksek Öğretime Ülkenin Eğitim Sorunları, Çözüm, Öneriler Konulu Sempozyum Kitabı, Der. K. Kocabaş, 20-22 Mayıs, Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Yayınları, İzmir, s. 616-620

Saunders, P. (1989) Social Theory and The Urban Question, London & NewYork, Routledge.

Tanilli, S. (1994) Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz? Cem Yayınevi, Ankara

Tekeli, İ. ve S. İlkin (2009) 1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul

Timur, T. (1996) Osmanlı Çalışmaları: İlkel Feodalizmden Yarı Sömürge Ekonomisine, İmge Kitapevi, Ankara

Timur, T. (2001) Türk Devrimi ve Sonrası, İmge kitapevi, Ankara

TBMM (1922) Millet Meclisi Tutanak Dergisi D. 1, Cilt 18, Sayı 2, http://www.tbmm.gov.tr/tarihce/ataturk_konusma/1d3yy.htm, son erişim 10.12.2014.

TBMM (1940) Tutanak Dergisi, Dönem 6, 41. Birleşim, s. 71-74, son erişim 12. 23. 2014.

Tonguç, İ.H. (1939) http://www.koyenstituleri.de/ke_t/2005_t/cankoev_1.htm, Ankara: Etlik 20

Tonguç, İ. H. (1997) Kitaplaşmamış Yazıları: Cilt I, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, Ankara

Tonguç, İ. H. (1998) Eğitim Yolu İle Canlandırılacak Köy, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, Ankara

Tonguç, İ. H. (1938) Köyde Eğitim, MEB İlkokul Öğretmen Kılavuzu Serisi, Ankara.

Tuncay, M. (1997) "Siyasi Tarih (1908-1980), Türkiye Tarihi 5, 1980-1995, Der. S. Akşin, Cem Yayınları, İstanbul

Türkoğlu, P. "Kalkınma Politikaları ve Eğitim", Yeniden İmece, Yıl: 5, Sayı: 19 (Haziran), 2008, s. 30-31.

Türkoğlu, P. (2013a) "Ankara Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü: Köy Enstitüleri Sisteminin Yüksek Öğretimi", Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü 70 Yaşında, Yay. Haz. K. Kocabaş, Yeni Kuşak Köy Enstitüsü Yayını, İzmir

Türkoğlu, P. (2013b) Kısa Süren Hasat Köy Enstitüsünde Öğrenci Olmak, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul

Türkoğlu, P.(2008) "Kalkınma Politikaları ve Eğitim", Yeniden İmece, Yıl: 5, Sayı: 19 (Haziran), s. 30-31.

Türkoğlu, P. (2000) Tonguç ve Enstitüleri, 2. Basım, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul

Tütengil, C. O. (1998) "Köycülük Üzerine", 75 Yılda Köylerden Şehirlere, Türkiye İş Bankası-Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul